

Instytut Pamięci Narodowej

<https://ipn.gov.pl/pl/historia-z-ipn/158948,Giganci-nauki-infografiki-historyczne-Kazimierz-Proszyński.html>
2022-06-25, 07:41

Giganci nauki - infografiki historyczne: Kazimierz Prószyński

Instytut Pamięci Narodowej przypomina, jak polscy wynalazcy i uczeni zmieniali świat, jak wiele wnieśli w rozwój naszego kraju i innych państw.

Inżynier, operator filmowy, reżyser

KAZIMIERZ PRÓSZYŃSKI
UR. 4 IV 1875 R., ZM. 13 III 1945 R.

INŻYNIER, OPERATOR FILMOWY, REŻYSER

- 1 KONSTRUKTOR PIONIERSKICH APARATÓW KINEMATOGRAFICZNYCH ORAZ KAMER FILMOWYCH
- 2 PIONIER POLSKIEJ ORAZ ŚWIATOWEJ KINEMATOGRAFII WYNAŁAZCA W ZAKRESIE TECHNIKI FILMOWEJ
- 3 KONSTRUKTOR PLEOGRAFU, APARATU FILMOWEGO DO ZDJĘĆ I PROJEKCJI
- 4 BIOPLEOGRAF STWORZONY W 1899 R. STANOWIŁ UDOSKONALONĄ FORMĘ, W KTÓREJ OGRANICZYŁ DRGANIA OBRAZU NA EKRANIE PODCZAS PROJEKCJI
- 5 KONSTRUKTOR AMATORSKIEGO APARATU FILMOWEGO „OKO”
- 6 KONSTRUKTOR AEROSKOPU (1910), PIERWSZEJ NA ŚWIECIE RĘCZNEJ KAMERY FILMOWEJ O NAPĘDZIE AUTOMATYCZNYM

BYŁ TAKŻE WSPÓŁTWÓRCĄ TOWARZYSTWA UDZIAŁOWEGO „PLEOGRAF” W WARSZAWIE, PIERWSZEJ POLSKIEJ WYTWÓRNI FILMOWEJ (1901–1903). POSŁUGAJĄC SIĘ PLEOGRAFEM, REALIZOWAŁ FILMY KRÓTKOMETRAŻOWE (M.IN. „ULICA FRANCISZKAŃSKA”, „SLIZGAWKA W ŁAZIENKACH”, „POWRÓT BIRBANTA”, „PRZYGODA DOROŻKARZA”), TWORZĄC PODWAJNĄ POLSKIEJ KINEMATOGRAFII

• KADR Z FILMU „SLIZGAWKA W ŁAZIENKACH”, FOT. DOMENA PUBLICZNA
• BIOPLEOGRAF, FOT. DOMENA PUBLICZNA
• PROJEKTOWNIŚCIE I AEROSKOPEM W PARTII 1909 R., FOT. DOMENA PUBLICZNA
• AEROSKOP - SCHEMAT BUDOWY, FOT. DOMENA PUBLICZNA

OPRACOWANIE HISTORYCZNE: MAGDALENA RUCZYŃSKA, KONSULTACJA HISTORYCZNA: MARCEJ ELIKASIK
OPRACOWANIE GRAFICZNE: ROMAN KUCHARSKI, MACIEJ CZAPLIKI

PRÓSZYŃSKI Kazimierz (4 IV 1875, Warszawa - 13 III 1945, Mauthausen), wynalazca, głównie w zakresie techniki filmowej. Syn Konrada, prawnika i działacza oświatowego (pseud. „Kazimierz Promyk”) oraz Cecylii z Puciatów; wnuk po mieczu Stanisława

Antoniego – zesańca syberyjskiego, zawodowego fotografa, co mogło zainspirować P.

Od 1885 uczył się w warszawskich szkołach średnich, m.in. w szkole realnej W. Górskiego (gdzie zaprzyjaźnił się z kompozytorem M. Karłowiczem). Rosyjską maturę państwową zdał w 1893 w Uriupińsku k. Nowochopiorska w dorzeczu Donu. W 1894–97 studiował (z przerwami) na wydziale technicznym uniwersytetu w Liège, gdzie włączył się do grona pionierów fotograficznej rejestracji obiektów w ruchu (był to tzw. przedkinematograficzny etap tych usiłowań). Właśnie w Liège P. wpadł na pomysł aparatu filmowego do zdjęć i projekcji, który skonstruował podczas pobytu w Warszawie w 1895 i nazwał pleografem. Było to urządzenie dość skomplikowane i niepraktyczne, ale pod jednym względem stanowiło istotny krok naprzód – P. znakomicie rozwiązał w nim równomierny skokowy przesuw taśmy dzięki zastosowaniu specjalnego chwytaka. Już w 1895 zrealizował swym aparatem pierwsze filmy krótkometrażowe z natury. W tym czasie skonstruował też pomysłowy przyrząd do składania i pakowania arkuszy papieru (ekspedytor uniwersalny), który opatentował w Berlinie w 1897.

Od 1896 P. pracował nad zlikwidowaniem drgań obrazu na ekranie podczas projekcji, będących dotkliwą dla widzów niedogodnością wczesnej kinematografii. Zaowocowało to udoskonaloną postacią jego aparatu, którą nazwał biopleografem (1899). Pomysł polegał na wyposażeniu aparatu w dwie taśmy filmowe i dwa obiektywy rzucające na przemian obrazy na ekran, tak by nie powstawały widoczne przerwy w świetle. Źródłem światła była lampa łukowa.

P. dokonywał od 1901 publicznych pokazów nakręconych przez siebie krótkich filmów ukazujących sceny z warszawskich ulic, próbował też ujęć fabularyzowanych, takich jak *Przygoda dorożkarza*, w której zagrał młodziutki wówczas K. Junosza-Stępowski. Działalność tę finansowało działające w 1901–03 Tow. Udziałowe „Pleograf”. Najbardziej spektakularnym sukcesem był udział w premierowym w Warszawie wystawieniu opery *Walkirie* R. Wagnera (24 II 1903). Zostało ono wzbogacone projekcją filmową przedstawiającą – w tle dekoracji – lecące w obłokach konne walkirie (zagrali je stacjonujący w Warszawie Czerkiesi). Konkurencja francuskich filmów fabularnych okazała się wszakże zbyt silna i doprowadziła do upadku Towarzystwa.

W 1906–08 P. dokończył studia w Liège i uzyskał dyplom inżyniera mechanika. Wciąż pracował nad udoskonaleniem konstrukcji swego projektora. W końcu 1908 pojechał do Paryża, gdzie udało mu się wynaleźć urządzenie skutecznie eliminujące drgania obrazu na ekranie podczas projekcji filmowej. Był to obturator, czyli przesłona równomiernie przerywająca snop światła (co najmniej 40 razy na sekundę) podczas projekcji. Zademonstrował je publicznie w Paryżu wiosną 1909. Zostało bardzo pozytywnie ocenione, m.in. przez Francuską Akad. Nauk i braci Lumière. Paryska firma Léon Gaumont rozpoczęła produkcję wyposażonych w obturator projektorów, które stopniowo upowszechniły się w kinach.

W 1910 P. wynalazł pierwszą w dziejach ręczną kamerę filmową do zdjęć reporterskich,

którą nazwał aeroskopem. Noblista G. Lippmann zaprezentował ją Francuskiej Akad. Nauk 27 XII tegoż roku. W 1911 rozpoczęto jej produkcję w Wielkiej Brytanii. Na międzynarodowej wystawie kinematograficznej w Londynie w VI 1913 kamera została nagrodzona wielkim złotym medalem. Od 1914 używano jej z powodzeniem do filmowania walk na froncie zach. podczas I wojny światowej, od 1917 również do sporządzania z nich kronik lotniczych. Posłużyła też majorowi W.T. Blake'owi do zdjęć lotniczych dokonywanych w trakcie lotu etapowego samolotem dookoła świata w 1920.

W 1913 P. eksperymentował w Londynie z kinofonem („pneumatycznym aparatem dla uzyskania synchronizacji kinematografu z fonografem”, który opatentował w 1907 w Berlinie, a w 1908 w Londynie) i zrealizował pierwsze w dziejach dłuższe ujęcia dźwiękowe.

Wielkim zamysłem P. było udostępnienie szerokim kręgom miłośników kinematografii taniego aparatu o prostej konstrukcji i obsłudze. Pracował nad nim od 1912, stale go udoskonalając. Pierwszą wersję tego aparatu (nazwał go „Oko”) zaprezentował Stow. Techników w Warszawie podczas krótkiej wizyty w 1912; kolejną, udoskonaloną 20 II 1914 w Royal Photographic Society w Londynie. Próby zorganizowania produkcji udaremnił wybuch I wojny światowej.

P. był jednym z założycieli Polskiego Komitetu Informacyjnego i uczestniczył w jego działalności. W 1915 wyjechał z poślubioną w 1914 żoną Angielką do USA, ale i tam – pomimo finansowego poparcia I. Paderewskiego i specjalnego towarzystwa – nie udało się wprowadzić „Oka” na rynek. W 1918 P. współuczestniczył w zorganizowaniu w Nowym Jorku Tow. Techników i Handlowców Polaków w Ameryce i Tow. Zapoczątkowania Polskiej Żeglugi Morskiej.

W XI 1919 powrócił z rodziną do Polski i nadal usiłował wylansować swój popularny aparat filmowy. W 1922, dzięki kredytowi Polskiego Banku Przemysłowego, zorganizował spółkę akcyjną o nazwie Centralna Europejska Wytwórnia Kinematografu Amatorskiego inż. Prószyńskiego. Funkcjonowała ona do 1925, ale nie udało się uruchomić produkcji na skalę handlową; skonstruowano tylko ok. 100 aparatów. Jedną z przyczyn była stanowczość P., pragnącego by urządzenie było powszechnie dostępne, a więc tanie.

W 1935 P. zdołał doprowadzić do zatwierdzenia „Oka” jako pomocy szkolnej przez Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Tym razem zakończyło się to fiaskiem z jego winy, zbyt długo zwlekał bowiem z doskonaleniem prototypu i ostatecznie ministerstwo zakupiło wyposażenie filmowe dla szkół za granicą. P. w tym czasie aktywnie zajmował się publicystyką na tematy społeczne, gospodarcze i polityczne (od 1932 zwracał uwagę na zagrożenie ze strony Niemiec). Opublikował kilkaset artykułów, stale zamieszczał felietony w „Gazecie Świątecznej”, której był współwłaścicielem.

Podczas okupacji niemieckiej kontynuował działalność wynalazczą, m.in. nad dalszym ulepszaniem „Oka” z szerszą taśmą filmową (16 mm). W 1943 zaprojektował zużywającą znacznie mniej prądu „lampę totalną”, która miała zastąpić drogie żarówki o wielkiej mocy

stosowane w projektorach, oraz autolektor – urządzenie mające umożliwić niewidomym i słabowidzącym czytanie książek. Dokumentacja tych ostatnich prac P. uległa zniszczeniu podczas powstania warszawskiego.

25 VIII 1944 P. został wraz z rodziną wywieziony z Warszawy przez niemieckie władze okupacyjne. Jako więzień nr 129957 przebywał w obozach koncentracyjnych w Gross-Rosen, a następnie w Mauthausen.

P. był posiadaczem kilkudziesięciu patentów francuskich, niemieckich i brytyjskich, od 1920 należał do brytyjskiego Królewskiego Tow. Fotograficznego, był członkiem honorowym Polskiego Związku Przemysłowców Filmowych, członkiem Ligi Popierania Twórczości Wynalazczej (1927) oraz Sekcji Fotografii i Kinematografii przy Muzeum Techniki i Przemysłu w Warszawie (1937).

PSB (J. Kubiowski); SBTP (J. Piłatowicz); SPPT (B. Orłowski).

S. Fuks: *Kazimierz Prószyński. Monografia bibliograficzna 1881–1975*, Warszawa 1980; W. Jewsiewicki: *Kazimierz Prószyński, polski wynalazca filmowy*, Warszawa 1954; tegoż: *Kazimierz Prószyński*, Warszawa 1974; B. Orłowski: *Polska przygoda z techniką*, Warszawa 2009; W. Szolginia: *Geniusze szczęśliwi, geniusze nieszczęśliwi*, Warszawa 1987; J. Waldorff, H. Szwankowska, D. Jendryczko, B. Olszewska, Z. Czyńska: *Cmentarz Powązkowski w Warszawie*, Warszawa 1982.

Bolesław Orłowski

Zobacz poprzednie infografiki:

[Stanisław Ulam](#)

[Tadeusz Sędzimir \(Sendzimir\)](#)

[Jan Czochralski](#)

[Ignacy Mościcki](#)

[Maria Skłodowska-Curie](#)

[Marian Rejewski](#)

Zapraszamy na portal gigancinauki.pl

[Polecamy karty edukacyjne do infografik Giganci nauki - do pobrania](#)

PLIKI DO POBRANIA

[Kazimierz Prószyński \(pdf, 349.19 KB\) 11.02.2022 08:00](#)